

bidrag. Dessa två hamnar växte fram som viktiga logistikcentra för världsstaden Rom. Varuhandeln drog också till sig människor från hela romarriket och städerna omvandlades till kulturella och religiösa smältdeglar. Det sägs att Ostia hade kontinentens första synagoga, byggd under kejsaren Claudius tid (41–54 e. Kr.).

Redaktörernas ambition med boken är att erbjuda en mosaik som berättar om möten mellan människan och havet. Men det finns några tydliga slagsidor. Medelhavet representeras med flera bidrag om bronsåldern och romarriket. Medelhavets betydelse under medeltiden, renässansen och den moderna tiden behandlas dock inte. I de flesta bidrag som behandlar Sverige, Skandinavien eller Östersjön finns en slagsida åt västkusten och Göteborg, men det skrivs inte mycket om Göteborgs roll som modern industri- och hamnstad eller redericentrum. Sjökrig och sjömakts behandlas ytterst sparsamt och översiktligt. Christer Westerdahl, som inleder boken med att lyfta fram ett antal centrala författarskap, nämner Alfred T. Mahan som en viktig utgångspunkt för studier av relationen mellan sjömakts och politik, men temat utvecklas inte vidare i något bidrag.

Jag är medveten om att önskemål om ytterligare områden skulle kräva än fler kapitel och att boken redan i sin nuvarande form är lång och brokig. Men jag saknar en diskussion om urval och hur man tänkt att de olika bidragen kompletterar varandra. Trots dessa kritiska synpunkter tycker jag att boken *En maritim värld – från stenåldern till idag* fungerar som en intresseväckande forskningsöversikt om den komplexa relationen mellan människan och havet.

Stockholms universitet

LEOS MÜLLER

Mats Hallenberg & Magnus Linnarsson (red.), *Politiska rum: Kontroll, konflikt och rörelse i det förmoderna Sverige 1300–1850* (Lund: Nordic Academic Press 2014). 261 s.

I denna antologi, med Mats Hallenberg och Magnus Linnarsson som redaktörer, samlas ett dussin forskare som intresserar sig för rummets betydelse för politiken under förmodern tid. Ambitionen är att med hjälp av det rumsliga perspektivet lyfta fram företeelser vars politiska aspekter annars hade dolts. Därmed vill författarna vidga begreppet "politik" till att innefatta "allehanda konflikter om inflytande över människor" (s. 8). Definitionen av politik som konflikt är måhända inget nytt, men givande, och det rumsliga förhållningssättet passar väl för bokens syfte. Rum ligger också i tiden, och

har nyligen fått en pånyttfödelse inom den förmoderna forskningen med ett antal nya böcker. Det är således ett aktuellt och spännande forskningsområde som här ges plats.

Rumsligheten är också, som det välskrivna förordet framhåller, något som förenar tidsperioden som undersöks. Under den förmoderna perioden var rummet utsatt för andra begränsningar än vad det är i dag, och Hallenberg och Linnarsson lyfter fram två aspekter framför andra. För det första var kommunikation och förflyttning mer tidskrävande, och rummets koppling till tid är högst relevant för att förstå perioden. För det andra framhålls hederns och ärans betydelse, och hur detta ordnades fysiskt genom att olika grupper gavs olika tillträde till rum och platser. Dessa grundläggande förutsättningar för den förmoderna perioden och deras koppling till rum motiverar ytterligare att en antologi av detta slag sprids.

Bidragen är ordnade i tre sektioner: "Det symboliska rummet", "Den farliga rörelsen", samt "Platsen och platskapandet". Distinktionerna mellan sektionerna är dock inte glasklar, och flera av bidragen hade lika gärna kunnat placeras på annat sätt. Den första sektionen, "Det symboliska rummet", hade exempelvis också kunnat införliva Joakim Scherps intressanta bidrag om ständernas upplevda behov av egna lokaler under riksdagarna, där den symboliska såväl som praktiska betydelsen av ett eget rum lyfts fram. Bidraget har i stället placerats under sektionen "Platser och platskapande". Sektionerna är således inte varandra uteslutande, och inte heller är de alltid internt koherenta. "Det symboliska rummet" rymmer exempelvis tre artiklar som behandlar vilken symbolisk laddning ett rum eller en plats faktiskt hade, men även en artikel av Patrik Winton som behandlar Sveriges försök att få del av de tyska kreditmarknaderna, där de senare förstås som ett symboliskt rum. Samtliga behandlar således det symboliska rummet, men på olika sätt.

Ett annat sätt att ordna bidragen hade varit att utgå från rummens användning; vissa användes som mötesplatser, andra som arenor för öppen konflikt, ytterligare andra karaktäriserades av statsmaktens försök att kontrollera och begränsa rörligheten. En möjlig sektion hade i så fall varit "Rum för personliga möten", då behovet av detta för den förmoderna politiken lyfts fram i flera artiklar, till exempel My Hellsings bidrag om parkens betydelse för politisk formering, Dag Retsös bidrag om den personliga närvarons betydelse för en legitim auktoritet, och Mats Hallenbergs bidrag om statsmaktens användning av kungsgårdar i rikets periferi. Tillsammans ger dessa bidrag en insikt i betydelsen av statsmaktens försök att kontrollera såväl rum som plats under en tid då kontroll blev allt mer nödvändigt.

Ordnandet av de olika bidragen hade möjligen också förenklats ifall författarna var överens om begreppsdefinitionerna. Inom "den rumsliga

vändningen” görs en grundläggande distinktion mellan ”rum” och ”plats”, där det första begreppet enligt antologins redaktörer betecknar ”en större och mer abstrakt enhet”, och det senare ska förstås mer konkret (s. 9). Denna definition följs dock inte strikt i antologin: ”rum” används ibland för att beteckna såväl abstrakta symboliska enheter som fysiska platser. En enhetlig begreppsanvändning hade möjliggjort ett större utbyte författarna emellan – som det är nu saknas interna hänvisningar, vilket gör att läsaren lämnas ensam åt att göra jämförelser mellan bidragen.

I övrigt så inbjuder bidragen till jämförelser, då de verkligen använder bokens påbudna perspektiv analytiskt. Bland de främsta bidragen hör Piia Einonens analys av stadsrummets användande runt sekelskiftet 1600. Utifrån rättsmaterial visar Einonen hur en brottslig handling kunde uppfattas på olika sätt beroende på var någonstans den ägde rum. Platsens symboliska laddning, grad av offentlighet och risken för att beteendet skulle sprida sig bidrog till att bestämma straffgraden. Borgarna hade därmed olika möjligheter till att agera politiskt beroende på var de befann sig; på vissa platser var en politisk diskussion acceptabel, på andra inte. Därmed antyder Einonen också en möjlighet för borgarna att bedriva en mer subversiv politisk verksamhet: genom att utnyttja vissa platser på ett nytt sätt kunde rummet öppnas för politisk dialog.

Statsmakten sökte å sin sida kontrollera var och under vilka former den politiska dialogen ägde rum. I Magnus Linnarssons bidrag undersöks skapandet av platser för den framväxande byråkratin. Utförliga instruktioner för hur lokalerna skulle utformas antyder att saken uppfattades som central av överheten, som genom desamma tog kontroll över hur undersåtarna och byråkratin skulle mötas. Undersåtarna förväntades vänta på makten, och denna väntan ordnades genom platskapandet. Linnarsson framhäver också betydelsen av lokalernas representativitet, för att tydligt visa upp den hierarkiska maktrelationen för undersåtarna i syfte att kontrollera densamma.

Linnarsson har den starkast teoretiska förankringen i antologin, vilket lönar sig väl – bidraget är välskrivet och belyser en gammal fråga (byråkratiseringen) ur en ny och givande vinkel. Linnarssons bidrag har därtill en stor fördel i en antologi som utgår från rumslighetens betydelse: det innehåller en bildkälla som ger läsaren en rumslig förankring till det skrivna. Ytterligare ett par författare i boken har använt sig av bilder som källmaterial, exempelvis My Helsing och Anna Maria Forsberg, något som genomgående fördjupar deras analyser. En oljemålning i Hellsings text visar med all önskvärd tydlighet åtskillnaden mellan herrskap och bönder, trots att de rörde sig på samma plats samtidigt. Forsberg lyckas genom att visa upp en karta över det planerade skjutandet av salut vid ett firande i Stockholm 1701 ge läsaren en möjlighet att förstå ljudnivån på gatan och därmed hur firandet tog över

gatulivet totalt. Användandet av bildmaterialet är i samtliga dessa bidrag genomtänkt i ett rumsligt perspektiv och mycket lyckat.

Fördelen med ett gemensamt teoretiskt angreppssätt på en tydligt avgränsad tidsperiod är att bidragen var och en för sig ger en pusselbit som kan läggas samman för en större bild. Det är därför något förvånande att en sådan jämförelse inte görs i antologin. En brett definierad "stat" står som en antagonist i stort sett i samtliga artiklar, och det hade därför varit en förhållandevis tacksam uppgift att utifrån bidragen jämföra de olika uppgifterna om statens försök att kontrollera och avgränsa rum, platser och rörelse under perioden – och undersåtarnas försök att motverka och undkomma sådan kontroll. Ett avslutande kapitel med den inriktningen hade kunnat lyfta boken ytterligare. Nu lämnas istället den uppgiften till läsaren.

Boken avslutas med ett personregister. Alla register är förstås en tjänst till läsaren, men en antologi rumsliga utgångspunkter borde rimligen avslutas med ett platsregister, som kunde underlätta en jämförelse mellan behandling av samma slags plats i olika artiklar.

Trots ovanstående anmärkningar är antologin mycket läsvärd, och ger en god ingång till rumsliga perspektiv. Läsaren ges flera exempel på vad en dylik teori kan erbjuda, och lyckas således med sin ambition: att lyfta fram förteelser vars politiska aspekter annars hade dolts.

Göteborgs universitet

SARI NAUMAN

Olli Matikainen & Satu Lidman (red.), *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500–1900* (Helsingfors: Finnish literature society 2014). 362 s.

Hur skapas ordning bland människor? Hur ska den definieras och vem eller vilka bestämmer när den slutligen har infunnit sig? Och vilka ska medlen vara, och hur ska de operera, för att upprätthålla ordningen sedan den väl har etablerats?

I antologin *Morality, Crime and Social Control Control in Europe 1500–1900* visas i 13 artiklar hur lagar och institutioner vid olika tidpunkter och i olika sammanhang har disciplinerat och kontrollerat människors handlingar och bemästrat konflikter, i syfte att uppnå just social ordning, men kanske på ett mer pragmatiskt och invecklat sätt än vad man först skulle kunna tro. För vid olika skeden i historien har gamla invanda ritualer och institutioner för ordning spelat ut sin roll, som exempelvis då offentliga avrättningar någon gång omkring sekelskiftet 1800 inte längre tjänade det syfte det gjorde en gång, som Martin Bergmans artikel exempelvis behandlar. Eller som i